

ט' כסלו, תשע"ג, 23.11.2012

גיליון מס' 335

פרשת ויצא

פרשות של מעשי מרמה

מאת מנחם בן ישר, משואות יצחק

פרשות תולדות – ויצא – וישלח הן פרשות מאבקי של יעקב, בעיקר מאבקים בתוך המשפחה, הגרעינית והמורחבת. בפרשות אלה ישנן טרגדיות משפחתיות הרצופות במעשי מרמה הבאים לכאורה כדי לפתור את הבעיות המשפחתיות, אך למעשה מסבכים אותן.

לא לשווא נוסף "ישראל" לשם יעקב, שם המסמל עבור עשו את מעשי ההונאה של יעקב כשעקף את אחיו בכורו, בשעת חולשתו קנה את בכורתו, ורימה את אביו הזקן והעיוור בלקיחת הברכה - "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים" (כז, לו). כאשר נהג לבן באותה מידה כלפי יעקב, בתתו לו במרמה את בתו הבכורה (הפחות יפה) במקום הצעירה האהובת יעקב, עונה לבן על טענת יעקב המרומה "לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכורה" (כט, כו), וכבר דייק פרשן בדבריו: במקומנו נשמר סדר הבכורה, אך במקומך, בביתך בכנען, לקחת אתה – הצעיר, את בכורת אחיך הגדול.

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (כט, יב), ודרשו זאת במגילה יג ע"ב: "אחיו אני ברמאות". לבן נתן ליעקב את שתי בנותיו, האחת תוך רמאות, כדי לנצל עד-תום את שקידתו ומיומנותו של יעקב בגידול הצאן. מיומנות זו – דהיינו תורת מנדל אודות תורשה רצסיבית, ניצל אחר כך יעקב לטובת עצמו כדי לבנות לעצמו עדרים מתוך הוולדות מנומרי-הצבע שנולדו בעדרי לבן. היה זה השכר המוסכם שקיבל יעקב תמורת רעיית עדר לבן, אך הרבה יותר ממה שחישב וציפה לבן. ניצול ידע התורשה הוסווה על ידי יעקב במקלות מפוצלים שהוצגו כאילו הם הגורמים לכך. בסופו של דבר, באותו צאן מרובה שיעקב רכש במיומנות רבה אך גם בעמל רב, "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה, ותדד שנתו מעיני" (לא, מ), הוא כיפר על המרמות שעשו כלפיו אחיו; את העדרים מאותו צאן שלח יעקב לעשו בתור "מנחה היא שלוחה לאדוני עשו" (לב, יט), דהיינו מס של כניעה והשתעבדות לאח הגדול שלו יאתה הבכורה. וכך נתפייס האגו של עשו, והניח את יעקב לנפשו, ואף פינה מפניו את ארץ כנען "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו" (לו, ו).

בהמשך הפרשה מאשים יעקב את לבן, שדרש פיצוי על "גנבתי יום" וגם על "גנבתי לילה" (לא, לט), כנראה בניגוד לנוהג שפטר רועה מנזקי גניבת לילה, משום מעין 'הבא במחתרת'. כנגד שתי הגניבות, "ויגנב יעקב את לב לבן הארמי" (לא, כ) בבורחו בחשאי, "ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה" (לא, יט), הגדילה רחל בתכניה ובנקמתה, כשאמרה לאביה שהיא יושבת על אותם 'אלוהיו', במצב של טומאה (באמת, או כאמתלא?). כך נוקמת בת באב שחמס את אושרה ואת אהבתה בעבור בצע כסף.

שרשרת הרמאויות נמשכת במשפחה: רבקה ויעקב רימו את יצחק בגדי עיזים, באו בני יעקב ורימו את אביהם בבגדי עיזים משהשליכו את יוסף; יהודה שהיה פעיל באותה הפקרה, רימתה אותו תמר כלתו בגדי עיזים ובערבון תמורו (ניתן לדון אם מכוונת השרשרת, או שכך נזדמן במשפחה שעיקר עיסוקה בצאן).

כיצד נדון מעשי מרמה אלה? טהרני מוסר יאמרו: אין המטרה מקדשת את האמצעים; בחיי המעשה הדבר מורכב יותר. את מעשי תמר בוודאי נצדיק, הן בזוהר כבר הושוותה לרות, כמי שעשתה מעשים חריגים כדי לקיים בית ומשפחה. קניית יעקב את הבכורה מעשו היה מעשה ילדות, אך מתוך הכרת אמת שאכן ראוייה בכורת בית יצחק ליעקב; והראיה: "ויבז עשו את הבכורה" (כה, לד). לא כך בגניבת הברכה, שם לא ויתר עשו ואיים להרוג את יעקב, והלה שילם מחיר כבד כדי לפייס את אחיו הזועם.

גם ההלכה מכירה בהערמות ככלי לגיטימי לפתרון בעיות, ונדמה, שלעיתים השאירה פרצות למען אותן הערמות. כל זאת לגיטימי אך רק כשיש צורך, כגון בהיתר מכירת הקרקעות למען קיום חקלאות התלויה בייצוא. פוסק נבון לא יתיר הערמות-שמיטה בגינות פרטיות, לא הערמות-גרמא של "צומת" לגבי אנשים בריאים ושלא במצבי חירום, ולא מכירת חמץ במשקי בית פרטיים.

מנחם בן ישר, חבר משוואות יצחק, גמלאי אוניברסיטת בר-אילן ומכללת אשקלון (תנ"ך), נשוי לחדוה, ממייסדות קיבוץ לביא, ושניהם הורים לשלוש בנות בארץ בנימין, 17 נכדים ו-12 נינים, וכן ירבו, בכל רחבי ארצנו.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il